

Skootterilla kohti köyhyyden tihentyvää kokemusta

Gia Virkkunen: Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin.” Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. *Biblioteca Historica* 127. SKS, Helsinki 2010. 295 s.

■ Gia Virkkunen tutkii vähävaraisten ihmisten elämää 1930-luvun Suomessa. Hän selvittää tapoja, joilla maaseudun ihmiset kokivat köyhyyden ja selviytyivät 1930-luvun pulasta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat maaseudun vähävaraisen väestön – pieneläjien – pulakokemukset ja kertomukset. Virkkusen tutkimus liittyy köyhyyden sosiaalishistorialliseen traditioon; runsaan muistitietoaineiston käytössä se kiinnittyy kokemushistoriallisiin tarkastelutapoihin. Tutkimuskohde muodostuu köyhyyden aineellisesta ja aineettomasta tasosta. Virkkunen tarkastelee köyhyyttä teoreettisesta näkökulmasta, johon sisältyy kolme ulottuvuutta tai tasoa eli köyhyyden taloudellinen, sosiaalinen ja kokemuksellinen ulottuvuus.

Köyhyyden tutkimuksella on Suomessa vahva traditio, joka juontaa juurensa 1800-luvun yhteiskuntatilastolliseen tutkimukseen. Lisäksi tutki-

muksesta löytyy selkeä sosiaalipolitiikan historian juonne, jota ovat vieneet eteenpäin sekä sosiaalipolitiikan tutkijat että sosiaalihistorioitsijat. Virkkusen työssä tämä suuntaus on verrattain pienessä osassa, koska hänen kiinnostuksensa kohteena eivät ole köyhäinhoidon historia ja sen organisointi vaan keskiössä ovat köyhyyden kokemukset ja ihmisten keinot selviytyä äärimmäisestä pulasta ja puutteesta.

Virkkunen jäsentää köyhyyden historian ja sosiologian kansainvälisen tutkimuskentän neljään tutkimussuuntaukseen tai näkökulmaan: rakenteellinen, kulttuurinen, poliittis-ideologinen ja toiminnallinen. Oman työnsä hän katsoo siuvavan rakenteellista lähestymistapaa ja sisältävän näkökulmia muista tutkimussuuntauksista. Virkkunen ottaa työssään vauhtia 1900-luvun alkupuolen työtilastollisista tutkimuksista ja etenkin sosiaalisista erityistutkimuksista, joissa huomio keskittyy vähävaraisten elinoloihin. Toinen keskeinen tutkimuskenttä on pulatutkimus, jonka puitteissa väitöskirjan keskeisin aineisto on kerätty. Tähän liittyvät kiistämisen kulttuuria, köyhien ihmisten arkipäivän verkostojä ja selviytymistä koskevat tutkimukset.

Köyhyyttä koskevan historian tutkimuksen kentässä Virkkusen työ edustaa mikrohistoriallista tutkimusta ja siinä nimenomaan muistitietohistoriaa. Hän tutkii köyhyyden kokemusta paikallisyhteisössä ja käyttää muistitietohistoriaa tutkimusmetodinaan. Johdannossa onkin annettu

hyvin tilaa tutkimusaineistojen esittelylle ja aineistojen syntytapoja koskeville kuvauksille, mukaan luettuna skootterilla tehdyt aineistonkeruumatkat.

Keskeisen osan mittavasta tutkimusaineistosta tekijä on kerännyt haastattelumatkoilla Alavudella, Iisalmen maalaiskunnassa ja Ruovedellä. Hän on hankkinut aineistoa sekä lama-tutkimusprojektin yhteydessä 1998–99 että omalla keruumatkalla kolme vuotta myöhemmin. Osan haastateltavista hän on tavannut kahteen otteeseen, mikä tuo syvyyttä tutkijan ja haastateltavan suhteeseen. Haastatteluai- neistoa on täydennetty lukuisista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston ja Museoviraston muistitieto- ja keruukokoelmista. Ne antavat mahdollisuuden verrata erilaisia haastatteluai- neistoja ja niiden antamaa kuvaa 1930-luvun pula-ajan köyhyydestä. Muistitietoaineistojen rinnalla on luettu paikallista ja valtakunnallista arkistomateriaalia, joka liittyy köyhäinhoitoon, sosiaalihuoltoon, työttömyyteen ja toimeentuloon. Ne kuvaavat köyhyyden ja puutteen arkipäivää aikalaisnäkökulmasta. Aineistoja on luettu rinnakkain, mutta varsinkin tilastolliset tutkimukset jäävät apuaineiston asemaan.

Keskeinen tutkimuskysymys ilmaistaan seuraavasti: ”Keskeinen kysymys on millä tavoin nämä ihmiset kokevat köyhyyden eri elämäntilanteissa, esimerkiksi koulussa ja työssä sekä pyytäessään kunnalta avustuksia.” Sen jatkoksi työn johdannossa kysytään,

”miten ja miksi näitä koke- muksia syntyi ja voivatko ne olla merkittäviä jostakin muusta kuin pula-ajan näkökulmas- ta?” Varsinaiseksi tutkimuskoh- teekseen Virkkunen määrittelee köyhyyden aineellisen ja aineettoman tason ja kysyy, millä tavoin köyhyyttä koettiin aineellisella ja aineettomalla tasolla.

Tutkimuksensa näkökulmia perustellessaan Virkkunen painottaa sekä sukupuolen että iän merkitystä. Tutkijan tekemä yhteiskunnallinen ja sosiaalinen kategorisointi pieneläjiin ja talollisiin osoittautui haastateltaville selkeäksi rajaksi, jota ei tarvinnut perustella. Haastateltavien oma analyysi sisältäpäin ja haastattelijan ulkoapäin tekemä analyysi koh- tasivat toisensa.

Työn rakenne on selkeä, mutta osa pääluvuista ja niiden alaluvuista on pilkottu kovin pieniin osiin. Ensimmäinen kä- sittelyluku erittelee pieneläjä- perheiden arkea ja kulttuurisia malleja. Seuraava luku käsittelee pula-ajan aineellisia puitteita, johon kuuluivat ruoka, vaatteet, asuminen ja terveys. Kolmannessa käsitteilyluvussa keskitytään miesten kokemuk- siin ja työn puutteeseen. Sitä seuraava luku nostaa esiin naisten työn ja köyhyyden ko- kemukset. Viides käsitteilyluku koskee erilaisia selviytymisen tapoja, selviytymisen polkuja ja sitä seuraava luku tarkentaa näkökulmaa köyhyyden ai- neettomaan tasoon, toiseuden kokemuksiin. Varsinkin ensim- mäisen ja viimeisen käsitteily- luvun suhde on hankala, mikä tuottaa työhön toistoa, joka olisi ollut vältettävissä raken- netta selkiyttämällä.

Taloudellisen, sosiaalisen ja kokemuksellisen ulottuvuuden avulla Virkkunen jäsentää haastatteluja, jotka muodostavat työn keskeisimmän aineiston. Taloudellinen ulottuvuus jakaa maaseutuväestön yhtäältä omasta maatilasta toimeentulonsa saaviin talollisiin, toisaalta pientilallisista ja tilattomista koostuvaan väkeen, joka oli toimeentulonsaan riippuvainen monista tulolähteistä. Köyhyyden sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään kertojien vanhempien sosiaalisen aseman, omat ammatit ja toimeentulotavat sekä asuin- ja perheolot. Köyhyyden kokemuksellinen ulottuvuus ilmenee tilanteina ja tapahtumina, joissa köyhyys näkyi ja joissa sitä uusinnettiin. Kokemuksellisella tasolla köyhyys ilmeni toiseutena ja rajanvetoina.

Nostamalla esiin köyhyyden aineettoman tason Virkkunen tuo uutta näkökulmaa ja systemaattista jäsenystä köyhyyden sosiaalishistorialliseen tarkasteluun. Haastatteluaineistojen avulla köyhyyden aineettomaan tasoon pääsee kiinni paremmin kuin esimerkiksi viranomaisaineistojen avulla. Tutkimusongelmaa muotoillessaan Virkkunen löytää näkökulmansa ja pystyy perustelemaan sitä juuri kokemuksellisen tason avulla. Kokemuksen käsitettä pohditaan johdantoluvussa mm. Joan Scottiin ja Dominick LaCapraan tukeutuen. Scottin esiin tuoma kokemuksen muodostuminen ja sen merkitys on koko tutkimusongelman kannalta keskeinen, samoin LaCapran tapa puhua köyhyyden läpikäymisestä.

Työn käsitteellistämässä kokemuksen käsitettä on käytetty vivahteikkaasti. Joitakin muita, vähemmälle huomiolle jääviä käsitteitä, kuten perhetalous, käytetään ylimalkaisesti.

Virkkunen päätyy työssään kiinnostaviin tutkimustuloksiin. Aineettoman köyhyyden analyysi on ansiokas ja loppupäätelmä toiseuttamisen kokemuksen nelitasoisesta tihentymisestä hyvin perusteltu. Viha ja häpeä, joita köyhäinavun tai ihmisiltä pyytämisen kokemukset tuottivat, ilmensivät syvää toiseutta, joka jätti jälkensä. Köyhyyden sukupuolikokemukset, joissa miesten ansiokeinot lähenivät naisten ja lasten toimeentulon hankkimiskeinoja, ovat niin ikään huomionarvoisia. Kiistämisen kulttuuri, rajanvedot ja hierarkiat ovat osa köyhyyden kokemushistoriaa, jossa myös köyhillä oli tarve vetää rajaa vielä heikommassa asemassa oleviin.

Pirjo Markkola